

Gunhild Arby

Moln över Silverkusten

SILVERKUSTEN

ULTIMA ESPERANZA BOOKS

Moln över Silverkusten trycks om!

Tack, kära läsare, för alla nyfikna frågor! Moln över Silverkusten har bland annat köpts in av Nordens Ark i Hunnebostrand, Havets Hus i Lysekil, Stadsmuseet och Naturhistoriska museet i Göteborg och använts i skolor i Bohuslän. Nu har den tryckts om på nytt förlag och jag hoppas på ännu fler nyfikna frågor!

*Gunhild Arby,
juli 2013*

ISBN 978-91-980510-6-3

© Gunhild Arby
cyberhild@telia.com

© Omslagsillustration: Annica Schönhult
Grafisk form och sättning: Ulrika L Forsberg, Press Art
Stockholm 2013

Utgiven av Ultima Esperanza Books
www.ultimaesperanzabooks.se

2:a upplagan
Boken utkom första gången 2011 på Recito Förlag AB

1 Ostindiekaptens kikare	6
2 Briggen Sophia	11
3 Portugisen	17
4 En vidrig stank	22
5 Fiskarens Vila	27
6 Trankokeriet Salta Sälen	34
7 Trollberget	42
8 Svarte-Petters resa	50
9 Spökryttaren på Sundsby	55
10 Spökgrottans hemlighet	64
11 Till Marstrand!	69
12 Porto Franco-staden	76
13 Lotsen på Marstrandsön	82
14 Belägrad stad	88
15 Sammansvärjningen	93
16 Fången på Carlstens fästning	99
17 Striden om trangrumset	107
18 Anfallet	118
19 Flykten	125
20 I gryningen	131
21 Stenstugan i Mjölkevik	134
Tack till Tobbe och många fler	140
Källor	142

1. Ostindiekaptensens kikare

”Har du nånsin sett en sån dimma, Vitsen?” sa Elsa.

Den vita katten öppnade ena ögat och plirade på henne i dystert samförstånd. Så slöt hon ögat igen och la sig tillrätta på fönsterbrädan.

”Ja, ja”, sa Elsa och kliade henne tröstande bakom öronen. ”Du hittar i alla fall bättre än jag i den här tjockan.”

Hon suckade och lirkade försiktigt bort en ljus hårslinga som trasslat in sig i kattens morrhår.

”Tjocka eller inte tjocka; vi måste ändå snart ge oss iväg”, muttrade hon och drog snabbt en ulltröja över huvudet. Hennes smala flickkropp försvann nästan i den grova tröjan. ”Du vet hur arg Agda på Sälhuvudet blir om jag är sen. Det är ju alltid som mest att göra på morgnarna ute på värdshuset.”

Hon knep ihop de sjögröna ögonen och sneglade på kikaren som hängde på väggen i den lilla stenstugan.

Pappas kikare. Inte ens den skulle väl kunna se något i det mjölkvita täcket där utanför. Eller skulle den det?

Kikaren var av grön jade och gyllene mässing. Den glänste

och glimmade i det svaga ljuset inne i den grå stugan. Den vackra kikaren var nästan det enda hon hade kvar efter pappa. Ja, utom ekan förstås. Ekan hade Rasmus Sjöstjärna byggt själv, en riktig segeleka var det, som han satt ner Elsa i så fort hon kunnat gå. Och fastän hon då tyckt att det inte fanns någonting på hela Tjörn som pappas båt, var det väl egentligen inte något särskilt med Sjöstjärnas eka.

Kikaren däremot, den var rent märkvärdig. Det sa i alla fall gammelfaster Malva. Den märkvärdiga kikaren, som nu hängde där så stillsamt och försynt på stenstugans obetydliga vägg, hade en gång tillhört en kapten på ostindiefararen Enigheten.

”Berätta om kikaren, faster Malva”, bad Elsa ofta när mörkret tätnade runt stugan och höstvindarna for så hårt fram att de kunde höra ekan stampa och slå nerifrån bryggan. Och det gjorde gammelfaster så gärna. Hennes rynkiga gumansikte sken upp. Hon sänkte rösten för att komma i rätt stämning.

”Kikaren”, väste Malva, ”bytte ägare en vår i Marstrand när det blåst från nordväst en hel månad i sträck.”

Ja, så envist hade det blåst, viskade gammelfaster, att alla fartyg tvingats ligga för ankar och vänta på rätt vind. Ombord på Enigheten vankade besättning och kapten av och an. De blev så uttråkade att de så ofta de kunde flydde till krogen Rådhuskällaren.

”Jojo”, pep Malva och rätade på sin krumma rygg. ”Så gick det också som det gick.”

Elsa fnissade. Hennes runda kinder glödde i skenet från tranlampan. Hon lutade sig fram mot faster, för nu visste hon vad som skulle komma.

En kväll hade kaptenen på Enigheten hållt i sig så många

konjaksstop att han blivit riktigt otrevlig och börjat gräla med alla gäster han kom åt. Så småningom hade Mickel, värden på Rådhuskällaren, fått nog och själv kastat ut honom från krogen. När kapten efteråt raglade omkring på kajen drullade han till slut i vattnet.

”Det blev ett sånt jätteplask, att man kunde ha trott att det var en val som strandat där i hamninloppet”, frustade faster Malva och slängde upp sina skinntorra armar i luften för att riktigt beskriva vattenkaskaden som ostindiefararen åstadkommit.

Vilken tur att pappa legat och sovit i sin segeleka strax intill, tänkte Elsa.

Det hade tagit Rasmus Sjöstjärna en bra stund att häva upp den halvdränkta storfångsten, få på honom en ulltröja och ro ut till Enigheten. Ostindieseglarens kapten hade snyftat och hulkat hela tiden. Det var nog inte bara av tacksamhet kaptenen grät, det berodde nog minst lika mycket på att berusningen höll på att gå över. Så fort ostindiefararen nyktrat till gav han i alla fall bort sin vackraste ägodel: tubkikaren som följt honom på de sju haven.

”Det var hans käraste lyckotalisman”, brukade Malva sucka. ”En riktig turkikare”, nickade faster och knackade tre gånger i träbordet för säkerhets skull.

Elsa stirrade ut i dimman. Hon klappade förstrött Vitsen över ryggen medan hon funderade på vad en talisman kunde vara för något. Säkert något rent överjordiskt, trodde hon. Ingenstans på hela kusten fanns ju ett sådant instrument som pappas kikare.

Den märkvärdiga turkikaren hade sett det mesta som var värt att se vid den här tiden. Förödelsen efter den fruktansvärda jordbävningen i Lissabon, till exempel. Och de praktfulla mandarinherrarna i Kina.

”Ja, och så de obegripligt stora sillstimmen, förstås”, sa Elsa och knuffade på katten. ”De måste väl ändå räknas till världens underverk. Eller vad tror du, Vitsen?”

Katten gäspade. Hon hade hört det förr. Det tråkade ut henne, allt detta prat om de ofattbart stora sillstim som plötsligt kommit rusande in till Sveriges västkust. Ingen talade om något annat, och även om alla innerst inne visste att sillen en dag skulle försvinna – det hade den gjort förut – ville ingen bli påmind om det.

Sillens ankomst hade lyft Bohuslän ur den djupaste fattigdom. Det var bara trettio år sedan. Ändå verkade alla ha glömt hur eländigt och uselt bohusläningarna haft det före den stora sillruschen. Vem kom längre ihåg att kusten en gång legat övergiven och tyst? Eller att kungen velat ge tillbaka de krigshärjade och ensliga klippöarna till Norge? Nu fladdrade tusentals segel på fjordarna. På vartenda litet skär vimlade det av handelsmän, krogmadamer och lycksökare.

”Allihop vill de hit och roffa åt sig så mycket de kan, nu när havets silver återvänt”, muttrade Elsa.

Allt hade den grönskimrande kikaren sett.

Det var förstås långt innan den hamnat i Rasmus Sjöstjärnas händer.

Och nu var den bara hennes.

Elsa suckade igen. Om bara pappa inte gett sig ut på havet den där julen för två år sedan.

Hon kom ihåg hur snön hade yrt runt stugknuten, och hur både gammelfaster Malva och hon själv hade bönat och bett att han skulle stanna hemma, julafton som det var, och allt. Men, nä, pappa skulle iväg med ett litet skåp han snickrat till lotsbarnen på Marstrand.

Ostindiekaptenens turkikare hade han glömt kvar i stugan.

Det fanns de som sa att det var därför han seglat vilse i snöstormen. Men den som vågade sig på att säga det i närheten av Magnus Skantze, lotsen på Marstrand, fick en ordentlig avhyvling. Dumt skrock, fnös Marstrandslotsen. Då tystnade pratet. Åtminstone för stunden, medan alla begrundade det dystra faktum att en kikare – hur märkvärdig den än var – var en klen tröst, när den enda förälder man hade kvar i livet gick och dog.

Magnus Skantze hade tänkt så själv, och bekymrade sig över hur Rasmus Sjöstjärnas enda dotter skulle ta emot det hemska besked han var tvungen att ge henne. Det var lotsen som hittat den döende fiskaren, och det var han som fick berätta för Elsa om pappans sista ord på det översnöade skäret, långt ute i den fruktade Pater Noster-skärgården.

”Elsa ska ha kikaren. Låt henne upptäcka världen”, hade Rasmus Sjöstjärna viskat, medan livet rann ur honom som en vårtrött snok.

En ny suck undslapp Elsa där hon stod och stirrade ut i dimman. Den här gången suckade hon så högt att Vitsen gnällde till och flyttade lite på sig för att slippa höra eländet.

Kikaren gjorde inte mycket väsen av sig. Den hängde i sin läderrem, på väggen i stugan längst ut på västra Tjörn. Där hade den hängt sen den där olycksaliga snöstormen. Oanvänd. Elsa Sjöstjärna hade inte rört den.

Inte förrän den här dagen, två år senare.

2. Briggen Sophia

”Ett sånt envist dimelände”, mumlade Elsa och knep ihop ögonen, som om hon på det sättet skulle kunna se mer genom fönstret på stuggaveln.

Denna onsdag i allhelgonaveckan 1783 var den dimmigaste dagen i hela hennes tolvåriga liv, den saken var klar.

De vita slöjorna hade kommit farande från havet redan tidigt på morgonen. Nu virade de in sina spöklika täcken runt den lilla strandsittarstugan i Mjölkevik.

Strandsittare, det var alla de som bodde närmast havet, och inte själva ägde marken som deras hus stod på. Det hade Elsas pappa förklarat. Han hade själv byggt strandsittarstugan. Den var av sten, och hade ett torvtak med högt gräs som spretade åt alla håll. Grå och oansenlig såg den ut. Men nu var det som om en mantel av skimrande osynlighetstyg lagt sig över det grå stenhuset och dess vildvuxna tak.

Inte ens i vanliga fall syntes mycket av stugan i Mjölkevik. Den låg till hälften gömd, inkilad mellan två stora klippbumlingar i utkanten av fiskeläget Kyrkesund. En bit

nedanför låg en sandstrand och en fallfärdig brygga. Där brukade Sjöstjärnas eka guppa, ordentligt förtöjd.

Elsa kikade ut genom fönstret. Hon såg varken bryggan eller det branta falkberget tvärsöver viken. Tjockan stod som en vägg mellan stuga och hav och dolde både Mjölkevik och Falkestup.

Det var alldeles tyst och stilla där utanför. Så knäpptyst att man kunde höra minsta plask och viskning.

”Vad du väsnas, Vitsen”, sa Elsa och knuffade till katten som jamande vred sig på fönsterbrädan. ”Tyst med dig. Du väcker gammelfaster, och då är det slut på lugnet, det vet du.”

Katten gnydde förebrående, men spetsade samtidigt öronen för att försäkra sig om att faster Malva fortfarande snarkade därinne i lillkammaren. Den lilla kattkroppen sträcktes ut i en lång båge medan hon spanade ut över gräsplätten. Det brukade hon göra varje morgon, på jakt efter något lämpligt byte.

Fast just nu var det svårt att upptäcka något alls.

Något fanns där i alla fall.

Vitsen spetsade öronen igen.

”Vad är det? Ser du nåt?” frågade Elsa och föste katten åt sidan.

Hon la nästippen mot den kalla fönsterrutan och stirrade ut. Ingenting. Bara en hopplös vit sörja.

Då hörde hon det. Genom dimman kom ett långsamt mullrande. Det lät som om det åskade. Men Elsa visste vad det var: det var vinden som tog tag i ett jättesegel.

Det fladdrade till av ett stort segel därute!

Så kom ett knirr. Knirrandet från en båts bordläggning. Och där! Ljudet från dämpade kommandoröster som kom och gick.

Ett skepp!

Vad gjorde ett skepp här i den grunda bukten?

Utan att tänka slet hon åt sig kikaren från väggen. Hon drog snabbt ut siktet till full längd och förde det till ena ögat. Det var nästan som om det försummade instrumentet ställt sig i givakt, så ivrig var ostindiefararens talisman att äntligen få stå till tjänst igen.

Plötsligt skar ett ljussken rakt genom dimman. Elsa ramlade nästan framlänges i rena förskräckelsen. Någon stod uppe på Falkestupets topp och signalerade till fartyget i bukten. Någon som inte ville väl, det förstod hon med detsamma.

Hon tog ett fast grepp om kikarsiktet och spanade ut i det vita täcket. Nästan som på beställning gled skyarna undan. En ensam figur avslöjades uppe på bergsplatån. Det var en lång räkel, det kunde hon se, och att han svängde en lykta fram och tillbaka, det såg hon också.

Den ensamme främlingen hade svart rock och röd hårsvans.

Lika röd som den manet hon bränt sig så illa på i somras, for det genom skallen innan dimman flöt ut över Falkestup och Mjölkevik igen.

”Fort, Vitsen”, viskade Elsa och rev åt sig Rasmus Sjöstjärnas rock från den krokiga spiken vid eldstaden. ”Den uslingen lockar med falskt ljus. Det är inte mycket till vind, men ränner fartyget på Svartbådarna, är det i alla fall förkylt.”

Fars läderstövlar kom på i en hast. Snubblande pep hon ut genom dörren. Katten var efter henne, hack i häl, och i nästa stund skuttade båda två nerför stigen mot stranden. Det gick i en farlig fart. Grus och småsten for åt alla håll, där de rusade fram. Elsa halkade omkull i sjöstövlarna, men kom upp igen

och kilade ut på bryggan, med den vita katten strax framför sig. Vitsen tog sats och hoppade före ned på ekans aktertoft. Flickan kom efter, slank ner i båten och fick fatt i årorna.

Det var vitt som i en mjölbunge ute i viken. Elsa rodde rakt in i dimbältet. Hon navigerade efter de småskär hon så väl kände. Rösterna från besättningen hördes allt tydligare. Men var fanns båten?

Där! En mörk skepnad bröt fram genom slöjorna. Det var fartygets galjonsfigur. En svartlockig kvinna med rosiga kinder, vit hals och fladdrande grön träklämning. Och där kom fartygsbogen. Längst fram på bogen stod skeppets namn. Bokstäverna var i svart med gyllene kanter.

Hon hann bokstavera till Sophia, innan två höga master med väldiga segel växte fram ur tjockan. Det var en briggen, och den var tungt lastad, det såg både katt och flicka.

Här kom nu briggen Sophia seglande med last och manskap rakt mot Svartbådarna som om hon aldrig gjort annat.

Vitsen jamade hest. Morrhåren stod som frusna pinnar i den råa luften.

Elsa slet fram lyktan under aktertoften, slog eld på fnösken, tände lyktoljan och svängde lampan fram och tillbaka, precis som hon sett falskeldaren göra.

”Skepp ohoj! Skepp ohoj! Alleman på däck! Grund rätt förut”, skrek hon allt vad hon orkade.

Som långa skuggor sprang manskapet uppe på fartygets däck. Det såg ut som om de dansade i takt till vinden. Men hennes rop hörde de inte. Hon skrek igen. Kunde halsen brista av för stark kyla? Strupen var torr som sand och hjärtat dunkade som om det ville ut ur kroppen. Snart skulle skeppet passera förbi, rakt mot undergången, och vad skulle hon då ta sig till.

Varför hörde de inte!

Hon svängde lyktan igen och gormade så det ekade över vattnet. Ett ljuslockigt huvud dök upp vid relingen.

”Vad är det fråga om?” gästade den lockige. Elsa kisade uppåt. Det var Magnus Skantze, lotsen från Marstrand! Han skulle känna igen henne, det var hon säker på.

”Gå upp i vindögat! Svartbådarna fyra kabellängder rätt förut. Det gäller minuter innan ni går på!” tjöt hon.

Lotsen stod ett ögonblick som fastfusen däruppe. Så svängde han runt och röt ut några order.

Elsa höll andan. Fartyget passerade ekan och gled vidare i god fart. Akterskeppet försvann längre och längre bort. Hon stönade. Tänk om det var försent! Halsen blev tjock av rädsla och det susade konstigt i öronen. Det var som om hon befann sig i en lång tunnel. Hon stirrade envist på den svarta skuggan som tycktes sväva som på moln långt där framför henne.

”Käre Gud, låt det inte vara försent”, kved hon och tog ett så hårt tag om Vitsen att katten jämrande vred sig ur hennes grepp.

Med ett gnisslande brak ändrade fartyget plötsligt riktning. Elsa gav till ett rop av lättnad och satte i att ro igen för att komma ikapp briggen.

Skeppet stävade fortfarande mot grundet. Det dröjde ganska länge innan det saktade in. Långsamt, långsamt segade sig fartyget upp i vind. Äntligen började seglen fladdra. Det smattrade som pistolknallar runt masten.

Sophia gick nu bara med svag styrfart. Nya order röts ut. Efter ett tag kom seglen ner. ”Lägg av babords ankar. Tre famnar i vattnet”, hördes uppifrån däck.

Ankaret klöv vattenytan med ett ljudligt plask.

Elsa log åt det välbekanta ljudet. Några tag med årorna,

och sen var ekan jämsides med briggen.

”Ohoj däruppe”, gastade strandsittarflickan.

Lotsens lockar blev synliga. ”Lägg fast båten och kom upp”, hojtade han och firade ner lotslejdaren.

”Det är för högt”, fick han till svar.

Magnus Skantze stirrade nedåt och skakade på huvudet. Med ett snabbt kliv var han över relingen, hasade nedför lejdaren och placerade sig bredbent på ekans aktertoft.

Vitsen sneglade på honom medan hon putsade tassarna. Lotsen var lika upprörd som Mjölkevikstösen, det var inte att ta miste på, det såg nog katten.

”Jag hoppas du vet vad du håller på med, flicka lilla”, sa Magnus och glodde bistert på Elsa. ”Vi fick syn på ljuset från fiskarstugan på Valön. Men du säger att vi är på väg mot Svartbådarna. Hur förklarar du det?”

”Blosset kom från Falkestup. Jag såg det själv. Det var en falskeldare däruppe”, svarade Elsa. Hon såg lika bister ut som lotsen. Vad trodde han? Att hon hittade på?

I samma stund gled en mjuk vindpust över kinden. Sjöbrisen satte i från havet. Dimman lättade och bara några hundra meter bort fräste det vitt. Det var brottsjöarna som slog in över Svartbådarna. De vassa skären lyste kusligt svartblå i det bleka morgonljuset.

Och så såg både Elsa och Magnus hur dimskyarna flög upp från skären och in mot land, och hur de lyfte och blåste iväg, högt över Falkestups bergsplatå.

Irrblossaren såg de däremot inte skymten av. Det var som om han också blåst iväg.

3. Portugisen

Magnus Skantze var vit som lakansväv i ansiktet.

Bara en enda gång förut hade Elsa sett någon bli så blek. Det var förra julen, när Agda på Sälhuvudet förlorat en dyrbar konjakslast.

Krogmadamen hade sett ut precis sådär efter att ha tagit emot beskedet att lasten kanat åt sidan i en svår storm. Skutan hade kantrat och både båt och konjaskaggar gått till botten. Att besättningen i sista stund räddat sig ner i livbåten, verkade inte ha tröstat madamen. Agdas värdshus, Fiskarens Vila, skulle få klara sig utan konjakstoddy hela julen, och det var en stor olycka, det var tydligt.

Agda hade ojat sig som om hela värdshuset skulle ha sköljts bort av stormvägorna, mindes Elsa.

Nu satt Marstrandslotsen framför henne och såg ut som om han också tappat en skock konjaskaggar i havet.

Magnus Skantze stirrade ömsom på flickan och ömsom på briggen. Han fick inte ur sig ett ord.

”Vad vill detta säga?” stammade han till slut. ”Det kan ju

inte vara briggens last de var ute efter.”

”Vad har hon för last”, undrade Elsa nyfiket.

”Nästan bara salt. Från Setubal i Portugal. Det ska till sill-salterierna runt Mollösund. Och sen ska hon tillbaka till Danzig, Königsberg och Riga med fulla silltunnor.”

Magnus skakade på huvudet.

”Vem visste ens att det var båtar ute i den här tjockan?”

Elsa svarade inte.

Hon visste inte om hon skulle berätta vad hon sett.

Vad hade hon egentligen sett? En svart rygg. Några manetfärgade hårslingor. Det kunde vara vem som helst. Flera arbetare ute på skären var rödhåriga. Fritiof Carnegie, arrendatorn på Sundsby säteri, var också rödhårig.

Hon vågade knappt tänka tanken att den stränge och tråkige herr Fritiof skulle vara inblandad i något så hemskt.

Pappan till Beata, skönheten på Sundsby!

Den vackra och glada Beata med sina kolsvarta lockar och midnattsblå ögon. Beata, som alltid lät henne läsa ur någon spännande bok i säteriets bibliotek. Beata, som var en lärd mamsell, och som studerade både vetenskap och poesi, när hon inte frossade i någon av de nya romaner som blivit på modet i fina kretsar.

Beata kunde namnen på varenda blomma som Elsa brukade hämta ned från de vilda ravinerna ovanför Sundsby.

Sundsbymamsellen och Elsa hade blivit goda vänner när Elsa gjorde Malvas dagsverke på Sundsby säteri. Säteriet ägde nästan hela Tjörn. Rasmus Sjöstjärnas egenhändigt byggda stuga stod på säteriets mark. De få gånger som herr Fritiof la märke till Elsa glömde han aldrig att påpeka det. Men Beata verkade inte bry sig ett dugg om vad herr Fritiof tyckte. Elsa

hade aldrig träffat någon som kunde linda sin pappa runt lill-fingret som hon, och samtidigt få honom att tro att det var han som bestämde.

Hon fnissade.

”Vad grinar du åt? Det här är ingen lek. Vad såg du egentligen uppe på Falkestupet? Sitt inte där och knip igen som en annan blåmussla!” dundrade lotsen.

Elsa glodde på honom. Var det tacken för att man räddat både båt och lots? Hennes ögon krympte till två smala streck.

”Jag har väl inte ögon som falkarna däruppe heller. Förresten har jag gjort mitt nu. Jag måste iväg till Sälhuvudet. Agda rivs som en havskatt om jag kommer sent.”

Magnus hajade till. Det där humöret hade hon inte visat upp när Rasmus Sjöstjärna levde. Sjöstjärnas dotter fräste som en vildkatt. Han tittade på henne igen. Han visste att hon hjälpte till ute på Sälhuvudet; han gjorde själv affärer med madam Agda. Han hade också hört att hon fick rycka in och göra sjöresor åt arrendatorn på Sundsby.

Lotsen lugnade ner sig. Han lutade sig fram och klappade henne på axeln.

”Det var bra gjort att ro ut i dimman. Det finns nog de som hellre skulle ha låtit skeppet ränna på grund, bara för att komma åt bärgarlönen.”

Han kliade vänskapligt Vitsen bakom ena örat. Katten kröp närmare lotsen och puffade på honom. Magnus Skantze log och strök henne över ryggen.

”Nu kanske du vill göra mig en tjänst till”, sa han till Elsa.

”Jag skulle egentligen lämna av lite gods hos Agda. Kan du ta med dig det? Dimman har redan gjort oss bra sena, och sillsalterierna i Mollösund väntar på sitt salt.”

Hon nickade, och Magnus klättrade uppför lejdaren.

Vinden slet tag i ekan. Elsas halvlånga, ljusa hår stod som en sky runt de runda kinderna. Lotsen skrattade tyst. Han hade vänt sig om och stod ett slag och tittade ner på strand-sittarflickan. Det var inte länge sedan han övertalat sockenstämman att låta henne bo kvar i stugan med sin faster. Han hade undrat hur det skulle gå. Fastern var sjuklig, och Rasmus Sjöstjärnas dotter hade sett på honom med sina stora sjögröna ögon. Men det verkade ha gått bra, det såg han nu. Flickan liknade ju en morsk liten havsfru.

”Jag ska inte glömma vad du gjort i dag, Elsa”, ropade han. ”Om du någon gång behöver hjälp så skicka bud efter mig på Marstrand. Kom ihåg det.”

Elsa fick vänta en bra stund på lasten till Sälhuvudet. Den skickades nedför lejdaren av en pojke, några år äldre än hon själv. Han hade en stickad mössa på svaj och en sjömanssäck på ryggen. Utanför den tjocka ulltröjan dinglede ett litet träankare.

Elsa fick en klump i halsen. Pappa hade också haft ett träankare runt halsen.

Pojken hoppade ner i ekan med den bylsiga lasten, kliade Vitsen under hakan och satte sig tungt bredvid katten. Han flinade och sträckte ut handen.

”God dag, lilla mamsell. Jag heter Jorge. Det var snällt av dig att ta mig med till faster Agda.”

Faster Agda? Skulle den här svartkalufsen vara Agdas brorson? Hon hade hört talas om Agdas bror som tagit hyra på ett saltskepp för många år sedan, långt innan hon var född, och sedan blivit kvar i Portugal. Var det hans son som satt där och såg ut som om han ägde både katt och eka?

Hon hälsade motvilligt. Vitsen hoppade upp i knät på kattfjäskaren och började kurra.

Elsa knep ihop ögonen. Det gjorde hon alltid när hon inte visste vad hon skulle säga, men ändå ville visa sitt missnöje.

”Sitt still i båten”, sa hon och satte knyckigt fart mot Sälhuvudet.

4. En vidrig stank

”Så det här är den utfattiga landsända som kronan var på vipp-
en att skänka tillbaka till Norge”, sa Jorge och skrattade så att
träankaret hoppade. ”Ja, än så länge har jag då inte sett mycket
som var värt att behålla”, fortsatte han och kikade in mot de
gråkalla rundslipade bergen.

Elsa rodde lugnt och jämnt genom vågskvalpet. Hon fnös.

”Kungen var väl inte sämre än att han kunde ändra sig. Det
har lönat sig också. Sill och tran drar in mer guld till rikets
skattkistor än skogen. Det är bara järnmalmen som ger mer”,
sa hon.

”Tran?”

Jorge såg frågande ut. Så det fanns saker han inte visste,
den där viktigpettern. Hon log nedlåtande.

”Tranet är den feta silloljan. Det borde väl du veta. Den
skeppas iväg ända ner till Portugal. Vår sillolja lyser upp var-
enda gatlykta och helgonbild i Lissabon. Och lyktorna i Paris
och London också”, la hon till.

Jorges flin var brett som ekans aktertoft.

”Jag har hört att oljan skeppas iväg längre än så”, sa han. ”Och att sillen far iväg ända till andra sidan jordklotet. Till slavplantagerna på de västindiska öarna. Dina silluslingar håller liv i de stackars slavuslingarna på sockerplantagerna därborta. Vad säger du om det?”

Elsa visste inte vad hon skulle svara. Var det sant? Det hade pappa aldrig berättat. Hon rös. Slavar! Arbetarna på tranokokerierna och sillsalterierna slavade också. Själv slavade hon så gott hon kunde för Agda på Sälhuvudet. Men både hon och arbetarna fick betalt.

Bra betalt, när man tänkte efter. Pigor och drängar hade kommit vandrande ända från Värmland och Dalarna för att arbeta på de bohuslänska sillklipporna, och några av dem hade tjänat ihop så mycket riksdaler att de köpt egna gårdar för pengarna.

Hon bet ihop och satte fart på årorna. Ekan skar genom vågorna och Elsa tog i så att det sjöng i årtullarna. Snart rundade de Vällingskär, den sydligaste av de två öar som kallades Sälhuvudet. Öarna strök tätt intill Tjörn, så det gick att ta sig hit landvägen också.

En stickande, otäck lukt kom svepande från land. Jorges flin dog bort. Han rynkade pannan och höll handen för näsan, medan han stirrade på det platta skäret, där ljung och lavar fick kämpa sig upp så gott de kunde mellan trähus och kala bergknallar. Längst i söder hade ett brett plank satts upp mot havsvindarna, och det hade stått där så länge, och blekts så hårt av sol och salt, att det var lika grått som allt det andra på den lilla ön.

En långsmal brygga band ihop Vällingskär med grannön Sälhuvudet. Det var där Jorges faster huserade.

Sälhuvudet gjorde skäl för sitt namn. Ön bestod i stort sett

bara av en rund klippa, och på långt håll liknade den verkligen ett renspolat sälhuvud. Tittade man närmare såg klippan ut att ha klyvts mitt itu. I mitten fanns en smal gräsplätt. I ena änden av den låg Vårdshuset Fiskarens Vila. I den andra änden låg en långsmal röd byggnad. Det var trankokeriet Salta Sälen.

Vårdshuset ägde Agda på Sälhuvudet själv. Trankokeriet drev hon åt den rike köpman Kjellberg från Göteborg. När köpmannen någon gång kom hit för att inspektera sin värdefulla egendom, gick han alltid runt och spärrade upp sina klotrunda ögon i häpen förundran. ”Oj, oj, att det kan rymmas så många hus och så mycket folk på två så små öar”, brukade han stänka.

På utsidan av de två små öarna kom nu Mjölkeviksekan guppande.

Elsa kikade in mot vårdshusets gula långvägg. Det var ett välkänt sjömärke som syntes långt ut till havs. Hon tog några kraftiga årtag, kom runt byggnaden och öns norra del, innan ekan sköt in i en lugn liten lagun.

Sälhuvudets hamn låg väl skyddad från vågor och vind. Men ett sånt liv det var här!

Segeljakter och sillskutor kletade sig tätt intill varandra. Lådor med sill skyfflades upp från skutorna. Det gick i en rasande fart. Från trankokeriet hördes rop och slammer och ur skorstenarna bolmade tjock svart rök.

Vitsen hoppade upp på kajen bakom Elsa och Jorge. Nosen skälvde. Överallt sprattlade feta sillar. Sillrens i stora lass låg nedvräkt i viken bakom lagunen. Och därframme, där en järnskylt gnällde och gnisslade i vinden, hägrade det varma vårdshuset.

Om man nu inte var katt, ja, då var den här karga platsen längst ut mot havet inte något paradys precis.

Sälhuvudet stank. Och det var trankokeriets fel.

När den feta sillen fått sätta livet till i de ständigt kokande trankittlarna, slängdes resterna i viken. Inga små mängder, det ska man inte tro. Nej, det var som om skeppslast efter skeppslast med ruttna ägg vräkts ut innanför de små öarna, och sedan fått ligga kvar där i sol, vind och blåst, och mogna till ett kväljande träsk.

Jorge höll fortfarande handen för näsan. Han snubblade fram mot faster Agdas värdshus. En doft av kaffe och stekt sill kom emot honom när han steg in genom den öppna dörren, och han drog lättat efter andan.

Mitt i värdshussalen stod ett knubbigt litet fruntimmer med randigt förkläde och ilskna vessleögon. Hennes tjocka små händer for ut åt pigorna i köket, samtidigt som de hötte åt någon inbillad fiende.

Det var Jorges faster.

Agda på Sälhuvudet var en livlig kvinna. Med en enda blick brukade hon avgöra om hennes gäster skulle få snabb eller långsam betjäning. Nu svängde det randiga förklädet runt för att skärskåda de nyanlända.

”Jaså, du kommer nu”, fräste krogmadamen när hon fick syn på Elsa. ”Är det skick och fason!? Och vad är det där för en slusk du har i släptåg?”

Jorge klev fram och bockade.

”God dag, faster Agda. Jag kommer från Portugal med saltskeppet Sophia. Elsa räddade oss från att gå på grund i dimman och sen rodde hon hit mig.”

Krogmadamens armar slutade att vifta.

”Räddade av Elsa!?” fnös hon. ”Jag har väl aldrig hört på maken. Det är väl något vanligt påhitt av sjöstjärnetösen, kan jag tro. Näja”, fortsatte hon sen och tog Jorge i hand. ”Du ska vara välkommen. Jag visste nog att du skulle komma. Men vi får talas vid sen. Vi har storfrämrat och de ska ha frukost.”

De knubbiga armarna satte fart igen. Elsa fick en omild knuff.

”Ut i köket med dig. Och det ska vara de fina pokalerna till kaffet!”

Silverpokalerna! Agda som var så rädd om dem. Vem skulle få dricka ur finporslinet? Elsa hann knappt fundera på det, förrän hon hörde steg i trappan. En reslig herre spatserade in. Rocken fladdrade kring de smala benen. Han log förnämt och såg rakt fram utan att titta på någon särskild.

I ena handen höll främlingen en käpp, och längst upp på den satt en silverknopp. Ner över den svarta rockkragen böljade långa, röda hårslingor.

Det var mannen på klippan. Mannen som lockat briggen Sophia med falsk eld och sedan spårlöst slukats upp av dimman.

5. Fiskarens Vila

Det fanns inte en enda kustbo som vågade komma på kant med Agda på Sälhuvudet. Alla aktade sig noga för ett sådant vågspel. Agda gav igen om hon kunde, det visste minsta skeppskatt.

Krogmadamen tyckte själv att det hade lönat sig att styra och ställa med hård hand. Fiskarens Vila hade en gång varit ett värdshus i sorgligt förfall. Det var före hennes tid. Nu var det den mest välskötta krogen på hela kusten.

I den stora salen stod ett slagbord och några långbänkar. En mustig fiskgryta eller en riklig soppa kom ofta raskt på bordet. Ur den rymliga källaren hämtades lika kvickt upp krus med brännvin eller konjak.

De söta spritångorna blandades med en doft av torkad sommar. Den kom från taket. Där hängde knippen av krusmynta, timjan, malört och kummin. Sälhuvudets kålgårdar var lika frodiga som brännvinskällaren var välfylld.

I den gröna kakelugnen vid kortväggen sprakade nu en munter brasa. Det flackande skenet spred värme och ljus.